

Spørg “Skautrup”

Sædvanen tro bringer vi et par af de mange spørgsmål, vi har fået i årets løb – sammen med vores svar:

Skalk

Spørgsmål: Da vi var børn, da brugte vi ordet *skalk* om endeskiven (eller den første skive) i et rugbrød. Er der optegnelser derom i den jyske ordbog, så vil vi gerne vide det.

Svar:

Betegnelsen *skalk* for endeskiven af brød (sjældnere ost) er et godt gammelt nordisk ord, en *k*-afledning til udsagnsordet *at skille*; det betyder altså oprindelig noget i retning af *det afskilte, afskårne*.

Ordet er medtaget i den store Ordbog over det Danske Sprog (ODS) og er dér anerkendt som et rigssprogsord, men det bruges vist ikke meget mere. Det er derimod velbevaret i mange af de jyske dialekter: i Vendsyssel og videre ned gennem Østjylland samt (i Sydjylland) i området over mod Esbjerg; også fra Thy og Mors har vi en del meddelelser om *skalk*, men her er den ældre dialektale betegnelse *skal* (uden *-k*, men stadig beslægtet med *skille*). Sådan hedder det også i Vestjylland, i Salling og sydpå, men mest som led af sammensætninger: *ende-skal* og (i det egentlige Vestjylland, fra Thyborøn og ned til

lidt nord for Esbjerg) *skal-ende*. I Sønderjylland kendes glosen *skalk*, men de gamle dialektale betegnelser for endeskiven er dér: *ring* el. *krust*.

For øvrigt fortæller en meddeler lidt syd for Århus, at mens endeskiven hed *skalk*, så hed skive nr. 2 (som var anderledes blød i krummen) *bejleskiven* (den kunne man med sindsro give sin kæreste).

Skalk indgår også i en enkelt talemåde. I Vendsyssel kan det hedde: *det er ikke andet end skalken af en muselort*, dvs. det er ubetydelighed, ikke værd at regne med.

For fuldstændighedens skyld: dette *skalk* har i sin oprindelse intet at gøre med personbetegnelsen en *skalk* (= gavtyv); sidstnævnte ord er i middelalderen indlånt fra plattysk, oprindelig i betydningen ”tjener, oppasser” – jf. betegnelsen *marskalk* (egl. ”staldmester”), men blev med de europæiske kongehuses voksende magt efterhånden, via betydningen ”rytteranfører”, en finere militærtitel: *marskal*, engelsk *marshal*.

Søllepotte

Ole Lauridsen, Sproghjørnet (DR P4), bliver ofte spurgt om ”jyskheder”. Forleden blev han præsenteret for betegnelsen *søllepot* om en flaske vin til en rekonvalescent. Er det jysk, eller hvad?

Svar:

Ordet *søllepot* findes ikke i Jysk Ordbogs samlinger, men det er klart nok et sammensat ord: *sølle* + *potte*. Af ordbogens mange ord på *-potte* betegner de allerfleste en beholder, som så har navn efter, hvad den er af (fx *jern-*) el. (oftere) hvad den er beregnet til at rumme (*te-*, ja sågar *urte-*). Potte kan også bruges overført om en person, fx *sylrepotte* = en der sylrer, klager sig, men denne overførte betydning får vi ikke brug for hér, så tilbage til beholderen!

I ganske få tilfælde siger forleddet noget om, hvem potten er tiltænkt: *rakkerpotte* = den potte, man i gamle dage serverede i til en tigger, *barselpotte* = den potte, i hvilken man bragte mad til en

nabokone, der lige havde født. Mon ikke *søllepotte* er dannet efter dette mønster – altså betegner en gave, man kommer til en sølle person med? ”Sygdom og søllehed er der nok af”, hedder en jysk talemåde, og de to led betyder langthen det samme – dog sådan, at *sølle* rækker ud over legemlig sygdom (fx også dækker psykisk nedbrudthed, fattigdom og anden ulykke).

Men *søllepotte* kunne altså godt være betegnelse for en gave, man kommer med til en, der er (el. har været) syg. De fleste steder er der ikke udtaleforskel på *-potte* og den lydligt nedslidte form *pot*, som kendes fra forbindelser af typen *en pot brændevin*; så mon ikke der i det aktuelle tilfælde med *-pot* netop sigtes til en beholder (i dag selvfølgelig en flaske) med spirituøst indhold. Vi gætter på, ordet *søllepotte* er en bevidst morsomhed, bragt i spil af en person med ikke så lidt sproghistorisk fornemmelse.

